



## **Kültür(süz)leşme ve Dil Erozyonu Sorunsalı: Fransa'daki Türklerin Entegrasyon ve Dilsel Kimlik Profilleri**

**Prof. Dr. Murat DEMİRKAN**

Marmara Üniversitesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı,  
[demirkan2002@gmail.com](mailto:demirkan2002@gmail.com)

**Prof. Dr. Adnan AKGÜN**

Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı,  
[adnan.akgun@marmara.edu.tr](mailto:adnan.akgun@marmara.edu.tr)

### **ÖZET**

Dünya nüfusunun yarısından fazlasının çift dilli olmasına rağmen ve günümüzde çok dilliliğin oldukça revaçta olmasına karşın, dil erozyonu veya kültür(süz)leşme sorunsalı, dillerin geleceği ile ilgilenen tüm çevreleri, özellikle dil ekolojisiyle uğraşan ve biyoçeşitliliği savunan uzmanları gittikçe daha çok endişelendirmektedir. Bu konu sadece eğitimcileri değil aynı zamanda sosyoloji, sosyal psikoloji, psikiyatri, dilbilim, politika, felsefe, eğitim ve siyaset bilim gibi pek çok farklı alanı da ilgilendiren disiplinler arası bir sorundur. Bu alanların uzmanları, yeni bir kültür şokuyla karşılaşan mülteci ve göçmenlerin dil erozyonu ile kültür(süz)leşme sorunlarını kavrayıp analiz etmek için çeşitli kuramlardan, modellerden hareketle değişik çözüm önerileri sunmuşlardır. Batı Avrupa'da yaşayan Türkler özellikle de üçüncü nesil, dil erozyonundan ve kültür(süz)leşme olgusundan fazlasıyla etkilenmektedir. Bu çalışmada Fransa'daki Türklerin dil yitim ve kültürleşme sorununu nasıl yaşadıkları ele alınacaktır. Fransa'da yaşayan diğer azınlıklarla karşılaştırıldığında Türklerin ana dillerine ve kültürlerine karşı tutumları nasıldır? Şayet dil erozyonu bir kültürsüzleşme tutumu ise bu tutumu belirleyen işlevsel, aktarımsal ve duygusal faktörler nelerdir? Bu üç etkene göre Türkler, anadillerine ve Fransızcaya karşı hangi tutumları sergilemektedirler? Bu çalışmada, alanla ilgili kullanılan tüm terminolojiler de göz önünde tutulmak suretiyle önce Etkileşimli Kültürleşme Modeli tanıtılacak sonra ise buna bağlı gelişen dil yitimi sorunu analiz edilmeye çalışılacaktır. Daha sonra ise, Fishman ve Krauss modellerinden ve Unesco'nun tehlikede olan diller kıstasından hareketle bir dil erozyon anketi oluşturulacaktır. Bu çalışmada önerilen modellerin, hem Türkiye'den yurtdışına göç edenler hem de ev sahibi Fransızlar bakımından ortaya çıkan gruplar arası kültürel ve dilsel etkileşim süreçlerini daha iyi kavramamıza katkıda bulunacağı varsayılmaktadır. Benzer durumların diğer Avrupa ülkelerinde ve Balkanlarda yaşayan Türkler için de geçerli olabileceğini düşünülmektedir. Ayrıca bu alanda yapılacak inceleme sonuçları, sadece göçmenlerin entegrasyon süreçlerini kolaylaştırma konusunda değil aynı zamanda göç alan ülkelerin takip etmesi gereken dil ve kültür entegrasyonu konusunda daha somut veriler ortaya koyacaktır. Bu tür çalışmaların göç krizine maruz kalan göçmenleri ve bu krizli süreci yönetmekten sorumlu kamu yetkililerini daha duyarlı ve bilinçli hareket etmeye yönlendireceği umut edilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** İki dillilik, çok dillilik, kültürsüzleşme, dil erozyonu, etkileşimli kültürleşme modeli, dil yitimi

## 1. GİRİŞ

Dünya nüfusunun yarısından fazlası çift dillidir ve günümüzde çok dilliliğin oldukça revaçta olmasına karşın, dil erozyonu veya kültür(süz)leşme sorunsalı, dillerin geleceği ile ilgilenen tüm çevreleri, özellikle dil ekolojisiyle uğraşan ve biyoçeşitliliği savunan uzmanları gittikçe daha çok endişelendirmektedir. Bu konu sadece eğitimcileri değil aynı zamanda göç sosyolojisi, sosyal psikoloji, psikiyatri, dilbilim, politika, felsefe, eğitim ve siyaset bilim gibi pek çok farklı alanı da ilgilendiren disiplinler arası bir sorundur. Bu alanların uzmanları, yeni bir kültür şokuyla karşılaşan mülteci ve göçmenlerin dil erozyonu ile kültür(süz)leşme sorunlarını kavrayıp analiz etmek için çeşitli kuramlardan, modellerden hareketle değişik çözüm önerileri sunmuşlardır.

Batı Avrupa’da yaşayan Türkler özellikle de üçüncü nesil, dil erozyonundan ve kültür(süz)leşme olgusundan fazlasıyla etkilenmektedir. Bu çalışmada Fransa’daki Türklerin dil yitim ve kültürleşme sorununu nasıl yaşadıkları ele alınacaktır. Türkler, Fransa’da yaşayan diğer azınlıklarla karşılaştırıldığında Türklerin ana dillerine ve kültürlerine karşı tutumları nasıldır? Şayet dil erozyonu bir kültürsüzleşme tutumu ise bu tutumu belirleyen *işlevsel, aktarıma dayalı ve duygusal* faktörler nelerdir? Bu üç etkene göre Türkler, anadillerine ve Fransızcaya karşı hangi tutumları sergilemektedirler?

Bu çalışmada, alanla ilgili kullanılan tüm terminolojiler de göz önüne alınmak suretiyle önce Etkileşimli Kültürleşme Modeli tanıtılacak daha sonra ise buna bağlı gelişen dil yitimi sorunu analiz edilmeye çalışılacaktır.

## 2. KÜLTÜRLEŞMENİN TANIMI

Batı Avrupada, Türkiye kökenli göçmenler Almanya’dan sonra en fazla Fransa’da bulunmaktadır. Fransa’da doğup büyüyen veya küçük yaşlarda bu ülkeye göç eden Türkler farklı kimlikler, kültürel değerler ve hayat tarzları ile tanışmışlardır. Bu nedenle göçmenleri anlayabilmek, kimlik gelişim ve aidiyet oluşum süreçlerini, kültürleşme stratejilerini analiz edebilmek için bağlamsal ve çevre koşulların iyi incelenmesi gerekmektedir.

İlk defa Powel, 1880 yılında, Amerika’ya gelen göçmenlerin kültürel dönüşümlerini dile getirmek için “kültürleşme” terimini kullanılmıştır. Redfield, Linton ve Herskovits, 1936 yılında kültürleşmeyi iki kültür arasındaki etkileşim ve bunun neticesinde bunlardan birisinin değişimi olarak tanımlamıştır. Kültürleşme fenomeninde süreklilik, karşılıklı etkileşim ve değişim, doğrudan irtibat esastır.

Sosyal psikolojiye göre “kültürleşme” kavramı göç sürecinin dinamik ve etkileşim sürecini ihtiva eder. Berry (2003; 2005) kültürleşme olgusunu, farklı kültürlere ait grupların ve bu gruplarda yer alan bireylerin birbiriyle iletişime geçmesi neticesinde oluşan psikolojik, sosyolojik, dilsel, kültürel değişim ve yönelimlerin yaşandığı karşılıklı bir süreç olarak tarif eder.

Çoğu kez Türkçede, kültürleşme “acculturation” tabiri ile her tür kültürleşme süreci ifade edilmeye çalışılıyor. Hâlbuki alan uzmanları Fransızcada kültürleşme süreci için dört ayrı kavram kullanmaktadır. Kültür teriminin bir alt açılımı olan dört kavram şunlardır: kültürsüzleşme (déculturation), kültürleşme (acculturation), yeniden kültürleşme (ré-enculturation), kültürlerarası (transculturation).

Akıncı, Bogardus’ın entegrasyon modelini özetlerken kültürleşmeyi “iki veya daha fazla kültürel sistemin, beşerî ilişkiler vasıtasıyla ayrı bir kültür sistemi geliştirme süreci” olarak tanımlar ve üç farklı farklı kültürleşme modelini sıralar: “1) körukörüne kültürleşme, insanların birbirine yakın yaşamaları ve mal ve hizmet ilişkilerine girmeleriyle kendiliğinden gelişen kültürel özelliklerin vuku bulması, 2) empozeye dayalı kültürleşme, bir kültürün diğerine baskı yaparak kendi özelliklerini

empoze etmesi, 3) demokratik kültürleşme, her kültürün temsilcilerinin diğer kültürleri kendi tarihî ve değerler sistemi içinde kabul etmesidir” (Akıncı, 2014).

Esser’e (2000) göre ise kültürleşme biçimine göre dört farklı entegrasyon türü ortaya çıkabilir. Bunlar, etnik kültüre uyumun baskın olduğu tekli entegrasyon durumunda ‘segrasyon’ olarak addedilen ayrımcılık, yeni kültüre uyumun baskın olduğu durumda ‘asimilasyon’, yani baskın kültürde erime/baskın kültürün egemenliği altında minör kültürün tükenme süreci, her iki kültüre de uyumun olduğu durumda ‘çoklu entegrasyon’ ve her iki kültürün de reddedildiği durumda ise ‘marjinalleşme’, gettolaşma modelidir.

Genel olarak üç ayrı kültürleşme modelinden bahsetmek mümkündür. Birincisi ayrımcı modeldir: Bu model Alman ve Avusturyalıların göçmen-misafir işçilere uyguladığı modeldir. İkincisi ise Fransızların uyguladığı cumhuriyetçi, eşit yurttaş modelidir. Asimilasyona önem veren bu jakoben/tepeden inme model empozeye dayalı kültürleşmeyi önerdiği için eleştirilmiştir. Üçüncüsü ise Anglosaksonların geliştirdiği melting-/pot (bir potada eritme) modelidir. Daha çok Amerika’nın ve Kanada’nın uygulamaya çalıştığı çokkültürlü modeldir.

## 2.1 Kültürleşme Yaklaşımları

Fransa’daki entegrasyon modeli başlangıç itibarıyla daha çok “asimilasyon”cu yaklaşımı kendisine referans almıştır. Bu uyum yaklaşımında “Cumhuriyetçilik ve laiklik” Fransa devletinin kaçınılmaz olan başlıca iki temel değerdir. Fransa’nın entegrasyon modeli Amerika, Anglo-sakson ve Kanada modeline göre daha devlet merkezli, evrenselci olup tüm göçmenleri asimile etmeyi hedefleyen bir yurttaşlık modeli öngörmüştür. Bu model, kültürleşme türlerine göre “yabancıların kültürleşmesi veya yeniden-kültürleşmesi” temellidir. Philippe D’Iribarne (2004) tarafından da Fransanın fransızvari cumhuriyetçi entegrasyon yöntemi eleştirilmiştir. Bu konuda Touraine ile aynı görüşleri savunan D’Iribarne Fransız entegrasyon sisteminin zor durumda olduğunu ve bir çıkmaza doğru gittiğini dile getirmektedir. Bu sosyoloğa göre söz konusu modelin temeli 1789 Fransız devrimine kadar uzanmaktadır. Yurttaşlar arasında sadece politik birliği değil aynı zamanda sosyal ve kültürel olarak da birliktelik yaratmayı kendisine amaç edinmiştir. Cumhuriyetçi yurttaşlık esasında ise “öteki” bir yabancı değil bir yakını gibi addedilmelidir. Hep birlikte Fransız vatandaşlığını hem özel alanda hem de kamuya ait alanda bir Fransız gibi yaşamak gerekir. Bu nedenle göçmenlerin hem özel hem de tüzel alanda entegrasyon stratejisi geliştirmeleri zorunluluk arzeder. Bu nedenle D’Iribarne bu entegrasyon sistemini baskıcı, asimilasyoncu, hoşgörüsüz, etkileşimsiz, farklılıklara saygı göstermeyen ve kültürlerarası diyalogu inkar eden bir yöntem olarak görür. Bu sistemin kültürel, dilsel, etnik renklerini göremeyen renk körü bir sistem olduğunu vurgular. Müzik ve mutfak kültürü dışında kalan kültürel, dile dair, dini, sosyal renkleri görmezden geldiğini söyler. Bu sosyolog, 2005 banliyö başkaldırı gösterilerinin burada yaşayan göçmenlerin farklı kimliklere saygı gösterilmesi için yapıldığını savunur.

Ancak bu benzeştirmeci jakoben yaklaşımdan bir sosyal zorunluluk gereği yavaş yavaş çokkültürlülüğü tolere eden ılımlı asimilasyon yaklaşımına doğru kayma başladığını da belirtmektedir.

### 2.1.1 Michèle Tribalat’ın Asimilasyoncu Modeli

Göç uzmanı olan Michèle Tribalat’ya (2002) göre Türk göçmenler asimilasyona dirençli, etnik ve cemaatçi kapanma (repli communautaire) özelliğine sahip topluluklardır. Aşırı sağ partilerin referans kitabı olan « Assimilation : la fin du modèle français » “asimilasyoncu Fransız entegrasyon modeli’nin sonu” adlı eseri bu Cumhuriyetçi Fransız sosyolog tarafından kaleme alınmıştır. Tribalat, Türkiye

kökenli göçmenlerin bilinçli ve isteyerek bir “kimlik kapanması” ile asimilasyona direndiğini vurguluyor ve bu direncin Türk göçmenler için bir şanssızlık olduğunu ve Türkleri getolaşmaya, marjinellemeye, tecrite, iletişimsizliğe ve kültürel etkileşimden mahrum olmaya ittiğini söylemektedir. Böylece Tribalat ve onun gibi asimilasyonu tek uyum modeli sayanlar yurttaşlık modelini merkeze almakta ve göçmenlerin kültürel, dilsel ve sosyal farklılıklarını dışlamakta neticede tamamen asimilasyoncu bir entegrasyon modeline yönelmektedirler.

Zick ve arkadaşları (2001) Almanyadan örnekler vererek sosyal anlamda barış yanlısı bir atmosferin tesis edilebilmesi için Almanya'nın asimilasyoncu tutumdan vazgeçip daha kucaklayıcı ve uzlaşmacı tutum geliştirmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Türklerin ise özel alanlarda daha ziyade ayrımcı, ama kamusal ve iş alanlarında ise kapsayıcı, uyumlu tutuma yöneldiklerini belirtmektedirler. Bu nedenle Türk göçmenlerin stratejiler arası gelgitleri hatta kimlikler arası gelip gitmeleri dahi onlar için mesele değildir. Türk kökenliler Türk olmaktan gurur duyuyorlar ama yerine göre Fransız veya Alman oluyorlar ve bundan da imtina etmiyorlar. Sosyal uyum ve kaynaşma sözkonusu olunca Türk göçmenler için milliyetler arasında gidip gelmek saçma, manasız bir hal almamaktadır. Aksine sistematik olarak Türkler gittikleri ülkelere aidiyet duygusu geliştirmekte ve çok kültürlülük gibi çokkimlikliliği de benimsemektedirler. Onlar için kimliklerle oynamak hiç de zor bir mesele değildir. Kanaatimizce bu gelgitler etnik kökenden ziyade vatandaşlığa vurgu yapmaktadır. Tapia'ya (2003) göre, çok kimlikli yapı Ortadoğu toplumlarında çokça görülen bir femomendir. Kimlikler arası bu gidip gelmeler aslında Türkiyeden gelen göçmenlerin entegrasyon stratejileri geliştirmede ne kadar esnek ve mahir olduklarını göstermektedir. Türklerin bu esnek yapısı, Michèle Tribalat'nın Türk göçmenlerin asimilasyona dirençli, etnik ve cemaatçi kapanma (repli communautaire) özelliğine sahip topluluklar hipotezini kısmi olarak çürütmektedir.

Uyumu tek taraflı bir realite gibi gören bu farklı anlayış, göç gibi dinamik bir kültürleşme modelini anlamakta büyük ölçüde yetersiz ve tutarsız kalmaktadır. Söz konusu anlayış Göçmenleri ehlileştirilmesi, kültürleştirilmesi, medenileştirilmesi gereken bireyler gibi kabul ederken Fransız toplumunun bu süreçteki kültürel etkileşim ve değişim sürecini göz ardı etmektedir. Halbuki entegrasyon olgusu mutabakatla, diyalogla, anlaşmayla, etkileşimle, bütünleşmeyle, kaynaşmayla, kardeşlikle olabilecek çok yönlü ve farklı dinamikleri olan dikkatli olunması gereken « karşılıklı » nazik bir süreçtir.

Özetle Tribalat'nın asimilasyona dayalı yaklaşımı, ev sahibinin kültürlerarası etkileşim sürecinde yapması gereken görev ve sorumlulukları görmezden gelerek tüm sorumluluğu ve kabahati misafir göçmenlerde aranmakta ve tek suçlunun göçmenler olduğunu ifade etmektedir.

### **2.1.2 Touraine'in çokkültürlü demokratik modeli**

Touraine'in tüm dünyada geniş yankılar uyandıran yaklaşımına göre “Özne-vatandaş” ve “demokrasi” fikri birbirine sıkı sıkıya bağlı iki düşüncedir.

Touraine'e göre, toplumun artık bireyleri bütünleştiren bir işlevi yoktur. Her birey kendisine özgü kişisel bir kimlik yaratmalı ve yaşamına böylece anlam kazandırmalıdır. Yani toplum bilincine rağmen özne-birey sosyal bir aktör olduğunun ayrımındadır ve farkındadır. Böylece kişisel özgürlüğünü önplana çıkarma, yaşama fırsatı bulur; kendisine aykırı gelen her şeye karşı çıkar, eleştirir, muhalefet eder. İşte ancak o zaman özgürlükten, kişisel bilinçten ve özne olan yurttaştan bahsedilebilir.

M. A. Akıncı'ya (2014) göre, “Prensipite, Türkler grup odaklı (collectivism) bir toplum” olduğu için birey odaklı kültürlerden gelen göçmenlere göre, bireyciliği öne çıkaran daha fazla özne olmayı gerektiren entegrasyon stratejileri geliştirmeleri gerekmektedir.

Touraine'e göre yine demokrasi çok boyutlu bir siyasal yapı olduğu için demokrasiyi boyutlarından sadece biriyle/tek bir boyuttan ya da tek bir açıdan açıklamaya kalkışmak yanlış bir tutum olur. Zira demokratik toplumsal düzeni, tek başına ne salt bir farkındalık temelli ne de Aydınlanma Çağı'nın evrensel yaklaşımı başarabilir. Fransa'da demokrasiyi zorunlu kılan, aynı toplumsal bütünü de değişik, hatta birbirlerine zıt olabilen, özette aynı zamanda hem birbirleriyle benzerlik arzeden hem de birbirlerinden tamamen farklı olan birey ve içtimai grupların bir arada yaşama mecburiyetidir. Touraine bu yaklaşıma "multiculturalisme" çok kültürlülük adını vermektedir. Bu sosyoloğun savunduğu laik sisteme göre mevzubahis çokkültürlü yapı ancak hiçbir çoğunluğun hâkimiyetindeki baskın kültürün evrensellik iddia etmemesiyle mümkün olabilir. Bu grup etnik ve kültürel farklılıkları hoşgörmek gerektiğini ve hoşgörü olmadığı takdirde cumhuriyetçi sistemin de ırkçı sistemler gibi göçmenlere karşı zorba bir tutum sergileyeceğini belirterek sosyal bakımdan dışlananları ortaya çıkaracağını belirtir. Çokkültürlü toplumsal yapının oluşturulabilmesi için ise şu üç şartı sıralar: birincisi, kültürlerarası iletişim, kültürlerin buluşması. İkinci şart kültürel deneyimlerdeki akrabalık ilişkisinin tanınması, üçüncüsü ise dünyanın yeniden demokratik şekillendirilmesi. Touraine böylece gettolaşma kadar asimilasyoncu entegrasyona da karşı çıkmaktadır.

### 2.1.3 Amin Malouf ve çatı kimlik modeli

Maalouf (1998) Ölümcül Kimlikler kitabında sadece bir kültüre ve dile göre kimlik stratejisi geliştirmenin ne kadar tehlikeli olabileceğini anlatır ve tek kültürlülüğe hapsolmayı öldürücü kimliksel zindana mahpus olmak gibi nitelendirir. Kültürler arası etkileşimden nasibini alamayanların daha kolay bir şekilde etnik, dilsel, dini fanatizme yönelebileceklerini ve marjinalleşme stratejisini benimseyebileceklerini vurgular. Yazara göre dinsel kimlik, tekelci ve belirli bir topluluğa hitap ederken; dilsel kimlik daha geniş toplulukları ve bireyleri içine alan kapsayıcı bir çatı kimlik oluşturmaktadır. Maalouf'a göre çok dillilik ve çok kültürlülük göçmenleri çok kimlikliliğe sürüklemeyebilir. Bütün bunların aksine yeni bir üst kimlik oluşturmaya yarar/ımkân tanır. Maalouf kendisinin yarı yarıya Fransız ve Lübnanlı olmadığını zira kimliğin parçalı bir yapısı bulunmadığını, kesin bir sınırın olmadığını ya da bu sınırın flu olduğunu yani kesin bir çizgi ile ayırlamayacağını belirtir. Bu itibarla çokdillilik ve çok kültürlülük aksine belirli dozda etkileşimde olduğu tüm kültürlerden meydana gelen ve bir bireyden diğerine göre farklılık gösteren özgün bir karışımdır<sup>1</sup>.

Maalouf'a göre uyum stratejisini benimseyen göçmenler, coğrafi sınırların ve etnik kültürlerin ötesinde iki ülkenin ortak paydalarından oluşan yeni bir yaşam alanı oluşturur ve bu özgün alanda hibrid (melez) kimlikler geliştirirler. Böylece yukarıda sözünü ettiğimiz "transculturation"<sup>2</sup> kültürlerarası etkileşimin doğuracağı çok kültürlülük fenomeni gerçekleşmiş olur. Bu göçmenler dengeli çift dillilik geliştirmeyi de başarırlar.

Maalouf, bir göçmenin dil veya dini azınlığa dair aidiyetini, bir devlet bağlılığı ile birarada taşıyabilmesinin mümkün olduğuna inanıyor. Ancak bunu, hem göçmenlerin hem de ilgili devletin,

---

<sup>1</sup> "Moitié français, donc et, moitié libanais? Pas du tout ! L'identité ne se compartimente pas, elle ne repartit ni par moitiés, ni par tiers, ni par plages cloisonnées. Je n'ai pas plusieurs identités, j'en ai une seule, faite de tous les éléments qui l'ont façonnée, selon un « dosage » particulier qui n'est jamais le même d'une personne à l'autre"

<sup>2</sup> Vasquez, karşılıklı kültürel etkileşim için "transculturation" sözcüğünü kullanırken, Clanet "interculturalisation" sözcüğünü tercih etmektedir.

Vasquez, A. (1984). Les implications idéologiques du concept d'acculturation. *Cahiers de sociologie économique et culturelle*, 1.

Clanet, C. (1990). *L'interculturel : introduction aux approches interculturelles en éducation et en sciences humaines*. Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.

yani hem azınlık tarafının hem çoğunluk tarafının, kimlik konusunda, dil ve kültür konusunda ‘açık’, « kucaklayıcı », « hoşgörülü » bir bakış açısını benimsemesi gerektiğini belirtiyor. Yazara göre, böyle bir tarihi uzlaşma yaratmak hiçbir zaman kolay olmamıştır ama her zaman mümkün olabilmektedir. Bu durum çoğu zaman da barış, kaynaşma, uyum içinde yaşamının bir gerekliliğidir. Bu uzlaşmanın altın kuralı ise, tüm göçmenlerin, rengine, dinine, diline bağlı bir ayrımcılıkla karşılaşmadan, bütünüyle vatandaş olma hissini taşıması ve bunun karşılığında yaşamış olduğu devlete tam anlamıyla sadakat duyması, daha büyük yeni bir birlikteliği kabul etmesidir. Yeni ülkesinin her türlü siyasi, ekonomik, kültürel yaşamına katılması ve icab ettiği takdirde ise vatandaşı olduğu bu ülkenin savunmasına tam olarak destek vermesidir.

#### 2.1.4 Guy Héroud’un “Etniler Avrupası” modeli

Guy Héroud’un “Etniler Avrupası” (1993) adlı kitabında, Etnilerin dil ve kültürlerine karşı gösterilen hoşgörüsüzlüğün Avrupa’da barışı ve istikrarı tehdit eden sosyal ve politik neden olduğunu söylüyor. Bu yüzden, istikrarsızlık unsuru olan etnik azınlıkları hesaba katacak bir Etniler Avrupası çözüm modeli öneriyor. Bu siyasetbilimciye göre, Avrupa Birliği modelini dil ve kültürel öğelere göre yapılandırmak ve etnik azınlıklara kendi özgürlüklerine kavuşacakları koşulları hazırlamak gerekiyor. Yazarın bunun için esas gerekçesi, felsefi ilhamını ulus-devlet modelinden alan ve çoğunluk ilkesine göre çalışan geleneksel-klasik demokrasiler, azınlıkların dil ve kültür sorunlarını çözmekteki başarısız kalıyorlar görüşünün arkasında yatan fikirdir. Ulus-devlet sisteminde çoğu kez, etnik çeşitlilik, çokdillilik ve çokkültürlülük ulusal birliği parçalayan bir “tehlike” olarak algılanıyor. Neticede ulus-devletlerin bu “tehlike”yi kontrol altında tutma iradesi ise baskın çoğunluğu azınlık dillere ve kültürlerine karşı genellikle zorbacı, hoşgörüsüz politikalar uygulamaya sevk ediyor. Böylece etnik grupların baskın kültüre sahip bir başka halkın egemenliği altına girerek asimilasyona maruz kalmasına zemin hazırlıyor.

Etnotipçi bu ütopyik yaklaşım, “içinde her halkın kendi devlet aidiyetini seçtiği bir rejim<sup>3</sup>” olan “etnik demokrasi”yi kurmayı öneriyor. Böyle bir etnotipçi demokratik oluşum ancak federalist yapılanma ile veya tek “etnili”/kavimli bir devlet modeliyle mümkün olabilir. Bölücülüğü körükleyen bu model, ulus-devlet sistemine dayalı hiçbir Avrupa devletince kabulü mümkün olmayan hayali bir öneridir. Segregasyon modelinin, yani ayrışma modelinin uç türü olan bu ırkçı model çok etnili devlet modeli yerine tek etnili devlet modelini önplana çıkarmakta ve Touraine’in önerdiği halkların kardeşliği, çokkültürlülüğü esas alan birlikte yaşama projesini tercih etmemektedir.

#### 2.1.5 John Berry’in dörtlü kültürleşme modeli ve eleştirisi

Psikolog ve etnolog olan John Berry’nin (1980) dört kültürleşme modelini ve kimlik edinme kıstası Fransa’da yaşayan Türklere uygulandığında şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Bazıları değişik nedenlerden dolayı asimilasyoncu yönelmeyi benimsemekteyken, kendi kültürünü ve dilini terk ederek baskın kültüre göre yaşamını şekillendirmektedir. Ev ortamında bile Fransızca iletişim dili olarak kullanılmakta, hatta çocuklar Türkçe derslerine bile gönderilmemektedir. Dil erozyonunu en hızlı yaşayan bu kişiler, “eksilteli çift dillilikten” hızla tek dilliliğe yönelmektedir. Miras kültürlerini sürdürmek istememelerinin ana nedeni, Türkçenin ve Türk kültürünün entegrasyonun/entegrasyon sürecinin önünde engel olduğu yanılgısından kaynaklanmaktadır. Göçmenlerin bu husustaki bilinçsizlikleri, kendilerini çoğu kez asimilasyon stratejisini tercih etmeye yönelmiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu kişiler bir taraftan kültürleşme “acculturation” sürecine girerken diğer taraftan hızlı bir kültürsüzleşme “déculturation” ve kimlik kaybına maruz kalmaktadır.

<sup>3</sup> A.g.e., s. 187.

René Mokoukolo ve Daniel Pasquier'eye (2008) göre bu kültürsüzleşme ve dilsizleşme sorunu yaş, cinsiyet ve meslek ve sosyal statüye göre farklı şekilde yaşanabilmektedir. Ekonomik ve sosyal konumu daha iyi olan eğitilmiş gençlerin daha iyi uyum ve pozitif kültürlenme süreci geliştirdikleri vurgulanırken sosyal, ekonomik ve eğitim seviyesi düşük olanların marjinalleşmeye daha çok meyillerinin oldukları belirtilmektedir.

Berry modelinde sunulan bu dört temayülde eleştirilebilecek birinci yön bu modelde statik bir sınıflamaya gidilmesidir. Hâlbuki kültürleşme süreci dinamik, karmaşık ve tek yönlü olmayan bir süreçtir. Zira aynı kişi farklı eğilimleri farklı sosyal alanlarda benimseyebilir. Örneğin bir baba mesleki hayatında tamamen entegrasyon tutumuna meylederken aile ortamında ayrımcı ve tutucu tutumu benimseyebilir (Navas, Fernandez, Rojas ve Garcia, 2007).

Akıncı'ya göre de Verkuyten'in İki boyutlu kültürleşme modelinde, her iki grupla (iç ve dış) özdeşleşme bağımsız olarak kabul edilebilir: "söz konusu modelde modelde, azınlık etnik grubun üyeleri bir grup ya da her ikisi ile güçlü veya zayıf kimlik sahibi olabilir. Kendi grubuyla kurulan güçlü kimlik bağları mutlaka dış grupla kurulan bağların zayıf olduğu anlamına gelmez. Birey, her iki kültürü de benimseyerek güçlü bir şekilde iki kültürü de bir arada barındıran çift kültürel kimliğe sahip olabilir"(Akıncı, 2014).

Diğer taraftan ebeveynler okul ortamında göçmen çocukları için tamamen asimilasyoncu bir tutumu kabul edebilir. Yine aynı birey zamanla eski stratejilerinden vazgeçip yeni stratejiler benimseyebilir. Bazı etkenlerden dolayı bireyler müspet stratejilerden vazgeçip menfi stratejilere yönelebildiği gibi marjinal stratejilerden vazgeçip keşfettiği ve yararlı bulduğu yeni uyum stratejilerine de yönelebilmektedir.

Bu varsayıma göre, Fransa'da yaşayan bir Türk etnik olarak Türk kimliğine sahip olduğunu, ama kültür ve dil olarak çok kültürlü ve çok dilli bir kimliği olduğunu doğal olarak ifade edebilir. Özellikle Almanya'daki ve Fransa'daki Türk gençleriyle yaptığımız sözlü mülakatlar da çok kültürlü kimlik yapısının mevcudiyetini desteklemektedir. Gençlerin büyük bir kısmı kültürel ve dil kullanımı olarak daha ziyade frankofon camiaya kendilerini ait hissederken, etnik kimlik bakımından kendilerini daha çok Türk kimliğine yakın görmektedir. Bazıları ise her bakımdan çok kültürlü aidiyet yapısı olduğunu vurgulamaktadır.

Bu kültürleşme stratejilerinin göçmen Türkler tarafından tamamen hür irade ile hiçbir dış faktörden ve kamu otoritelerin yönlendirmesinden etkilenmeden benimsendiğini iddia etmek naifçe bir tutum sergilemek olarak görülebilir. Baskın toplum azınlık grup için asimilasyon stratejisini empoze ettiği zaman ortaya çıkan temayül stratejisine "erime potası" ismi verilmektedir. Baskın toplum azınlık gruba marjinalleşmeyi bir strateji olarak dayattığı takdirde bu meyle Berry, (2001) "dışlama" ismini vermektedir. Şayet çok kültürlülük ve çok dillilik baskın toplumun çoğunluğu tarafından destekleniyorsa buna Berry (1984) "çokkültürlülük" ismini vermektedir.

## **2.1.6 Bourhis ve Bougie'nin "Etkileşimli Kültürleşme Modeli"**

Kanımızca Bourhis et Bougie'nin (1998) "Etkileşimli Kültürleşme Modeli", Berry'nin statik modeline göre göçmen topluluklarla ev sahibi toplumun kültürel alışveriş stratejilerinin doğasını daha iyi açıklamaktadır. Daha karamsar bir yaklaşım sunan olan Berry gibi sadece göçmenlere uygulanan kültürsüzleştirme ve asimilasyoncu baskıdan söz etmezler; aynı zamanda kültürler ve diller arası etkileşimle göçmenlerin daha sağlıklı bir kültürleşme sürecini de başarabileceklerini vurgularlar. Ayrıca ev sahibi toplumun ve kamu otoritelerinin de entegrasyon konusundaki olumlu yaklaşımlarının kültürleşme sürecinde etkin bir rol oynayabileceğini belirtirler.

Etkileşimli Kültürleşme Modeline göre, kültürleşme süreci ancak çok yönlü ve çok boyutlu bir süreç olarak gerçekleştiğinde başarıya ulaşabilir. Zira göç edilen yerle bütünleşme, sadece göçmenlerin tamamlamaları gereken bir kültürleşme dönüşüm süreci değil aynı zamanda göç edilen yeni ülkelerde veya kentlerdeki sakinlerin ve kamu yetkililerinin bir zihinsel ve davranışsal dönüşüm sürecidir. Her iki tarafın da bu kültürleşme sorumluluğunun icaplarını yerine getirmesiyle sosyal barış ve entegrasyon politikası başarılı olabilir. Çoğu kez zayıf konumda olan ve sosyal baskı altında olan göçmenlerin kültürleşme sürecinde edilgen kaldığından bahsedilir ve tüm entegrasyon gayretlerine rağmen göçmenlere haksız suçlamalar isnat edilebilir. Halbuki entegrasyonun başarısızlığı sadece göçmenlerin yanlış kültürleşme stratejilerinden değil daha ziyade göçe karşı menfi tutum gösteren güçlü konumda ve her türlü olanağı elinde bulunduran kamu yetkililerinin gerekli entegrasyon altyapısını ve politikasını geliştirememesinden kaynaklanmaktadır. Her türlü olumsuz fiziki, kültürel, eğitime yönelik, mekâna dair şartlar entegrasyonun önündeki en önemli engel olarak sayılabilmektedir.

## 2.2 Kültürsüzleşme sendromları

### 2.2.1 Marjinalleştirme sorunu

Segregasyon modeli 1960-70 yıllarında Avrupaya gelen göçmen işçiler için öngörülmüştü. Zira bu işçiler misafir kabul ediliyor ilerde ülkelerine geri dönebilmeleri için dini, kültürel geleneklerini yaşatabilecekleri ayrı mahallerde oturmaları sağlanıyordu. Özellikle dilin muhafazası için onlara Türkçeyi unutmamalarını sağlayacak özel bir eğitim sistemi uygulanıyordu. Bu da gettolaşma ve sosyal dışlanma sendromunu ortaya çıkarmıştı. Segregasyon modelinin, yani ayrışma modelinin sadece Türk göçmenler tarafından yaşandığını söylemek yanlış olur. Ayrıca Türk göçmenlerin bilinçli olarak, isteyerek gettolaşmadığını tam tersine o zamanki yanlış entegrasyon politikası neticesinde göçmenler tecrit edilerek kültürsüzleştirme politikasına maruz kaldığını hatırlatmamak konuyu bir açıdan eksik incelemek olarak kabul edilebilir.

Paralel toplum oluşturan Museviler ve Japonlar Avrupa'nın metropollerinde isteyerek, bilinçli olarak kendilerini gettolaştırmaktadır ve asimilasyona maruz kalmamak için kendilerini baskın toplumun dışında tutarak gönüllü ve bilinçli tecrit stratejisi uygulamaktadır. Bir zamanlar Amerikanın uyguladığı ve Kanada'nın hala uygulamakta olduğu "melting pot" oluşturma politikası aynı potada değişik kültürleri eritme ve bütünleştirme modeli de tam manasıyla başarılı olamamıştır. Bunun en büyük kanıtı Manhattan'da Almanların, İtalyanların, Musevilerin, Polonyalıların kendilerine özgü mahallerinin bulunmasıdır. Hala onların uzaklardaki vatanlarına bağlayan kendi dilleri, şarkıları, yöresel yemekleri ve kültürleri yaşatılmaktadır.

Avrupada Marjinalleşen Türkler ise baskın kültürü ve dili ne tamamıyla reddetmekte ne de benimsemekte; kendi kültürünün ve dilinin yaşatılması için ise gayret göstermemekte veya büyük ölçüde kayıtsız kalmaktadır. Sayıları az da olsa Fransa'daki mevzubahis Türk göçmenlerin bazıları hem Türk hem de Fransız toplumundan soyutlanma sürecine girmişler ve birlikte yaşamaya, sosyal bütünleşmeye olan inançlarını büyük ölçüde yitirmişlerdir. Ayrıca uyum süreci gereği ev sahibi ülkenin kültürüyle yapılması gereken gerekli etkileşim ve bütünleşim için de kayda değer bir gayret göstermemektedirler. Bu konudaki motivasyonları büyük ölçüde düşmüştür.

Petek de (2008) Fransa'da yaşayan Türk göçmenlerin siyasi hayata katılamadığı için marjinal konuma düştüğünü belirtmektedir: "pek çok sayıda Türkün, özellikle de kadınların, oturduğu yerin belediye başkanının adını veya siyasi aidiyetini bilmediklerini, buna karşın, çanak antenleri sayesinde Türkiye'de geldikleri bölgenin yerel seçimleri hakkında yorum yapabildiklerini belirtmiştir" (Petek,



2008). Özellikle Türk kökenli kadın göçmenler, Fransızca'yı iyi bilmedikleri için kültürel, siyasi, duygusal ve sosyal hayat etkinliklerini sadece anadilleri vasıtasıyla yapmak mecburiyetinde kalmaktadır. Türk kadınlarının ev sahibi ülkenin dilini bilmemeleri onları güçsüz kılmakta ve her türlü sosyal, siyasi, kültürel, kamusal hayattan tecrit olmalarına ve marjinalleştirmelerine sebep olmaktadır.

Kaya da (2008), Fransa'nın Cumhuriyetçi entegrasyon politikalarını incelediğinde aynı sonuca varmıştır. Türk göçmenlerin bir kısmı kültürel etkileşimden olumlu yönde etkilenmiştir ve her türlü kültürel, sosyal, eğitimsel ve ekonomik kalkınmayı başarmıştır. Fransız toplumu ile bütünleşmeyi, entegrasyonu başaramayanlar ise yoksunluk ve marjinalleşme sendromuna mahkum olmuşlardır. Yine Kaya'ya göre, Paris'te cereyan eden banliyö gösterileri de göçmen gençlerin dışlanmışlığa, marjinalleştirmeye ve asimilasyoncu politikalara karşı gösterdikleri tepkilerden başka bir şey değildir.

Avrupa Birliği'nin ve bilhassa Fransa'nın sosyal politikasının "dışlanma" ile mücadele üzerine tesis edilmesi, birçok sosyal dışlanma merkezinin kurulması bu kavramın kurumsal bakımdan da ne kadar önem arzettiğinin bariz bir göstergesidir.

### 2.2.2 Ayrımcılık sorunu

Bütün dünyada olduğu gibi Fransa'da da farklı toplumlar içinde çeşitli alanlarda ayrımcılık ve dışlama sendromunun ortaya çıktığı bir dönemde yaşıyoruz.

Göçmen Türkler arasında ayrımcı stratejisini benimseyenler ise, geleneksel kimliklerini ve kültürlerini korumaya önem verirken, başka kültürlerle etkileşimden sakınmayı kabullenirler. Buldukları toplumdan kendilerini dışlayan bu kişiler, baskın Fransız kültürüne bir türlü ayak uyduramayan ve kendi kültürel değerlerini yegâne sığınak olarak gören kişi ve gruplardır. Dışlanmışlık hissi yaşayan bu azınlık gruplar genelde toplum ve devlet kurumları tarafından ötekileştirildiklerini düşünürken bu ayrılcık stratejinin kendilerinden de kaynaklanabileceğini göz ardı etmektedir.

Fransa'da da şahit olduğumuz gibi dışlanmışlık duygusu yaşayan kişiler sadece ekonomik durumu zayıf olan göçmenlerden teşekkül etmiş bireyler değildir. Zaten yoksulluk olgusu daha ziyade adaletsiz gelir dağılımı meselesini kendisine konu edinirken, sosyal dışlanmışlık fenomeni eşitlik sorununun yanı sıra yetersiz sosyal, ekonomik, eğitime ve politik katılım, sosyal entegrasyonun başarısızlığı ve sivil toplum örgütlenmesinin zayıflığı gibi sosyolojik olguları irdeler. Bu durumda, sosyal dışlanmışlık terimi fakirliğin, her türlü ayrımcılığın ve diğer uyumsuzlukların sebeplerini ve etkilerini irdeleyen bir nevi göçmenleri her türlü ekonomik, kültürel, politik, eğitimsel yoksulluğa iten iç ve dış faktörleri inceleyen bir alandır. Fransa'da banliyö gösterilerinden sonra sosyal kaynaşma sorunu ilk defa kamuoyunun bir numaralı önemli gündemi haline gelmiştir.

### 2.2.3 Bireyselleşme sorunu

Bourhis et Bougie (1998) beşinci kültür(süz)leşme modeli olarak bireyselleşme yöneliminden bahsetmektedir. Bu yönelim taraftarları her iki kültüre mesafeli davranmakta marjinalleşme stratejisine kısmi olarak yönelmektedirler.

Küreselleşme ve sanayileşmeyle birlikte toplumsal öznelerin bölünüp parçalandığı ve birey-özne'nin daha fazla önem kazandığı bilinmektedir. Bireyselleşmenin artması, göçmen Türkleri birbirine bağlayan ulusal ve dinsel kültürün etkisinin de giderek azalmasına neden olmuştur. Bu kapsamda bireyselleşme sendromu ile birlikte yeni inanç sistemleri, kız-erkek ilişkileri ve yeni aile anlayışları gelişmeye başlamıştır. Bu bağlamda Fransa bir yandan toplumsal mutabakatı kuran anayasanın laik halini muhafaza etmeye gayret ediyor. Çok kültürlü vatandaşlık, azınlık hakları, ayrımcılığın

önlenmesi gibi vatandaşlık temelli çözümler oluşturmaya çalışırken diğer taraftan ise dayanışma, aidiyet ve kimlik inşası oluşturabilecek yeni sosyal dayanışma stratejileri geliştirmek istiyor.

#### 2.2.4 Mekânsal kimlik sorunu

Bu melez kimlik yelpazesi içinde Fransız ve Türk kültürünün baskın olduğu aşırı uç profil arasında kişiden kişiye değişen bir sürü melez kimlik profil türü vardır. Mekân kimliği kendisine yasal ve coğrafi olarak belirli bir bölgeyi referans alır. Yine etnik kimlik de kalıtsal olarak belirli bir grubu esas almak zorundadır. Dilsel ve kültürel kimlikler ise tam aksine etkileşim içinde olunan birçok kültür ve dilden teşekkül etmektedir.

Özellikle gençlerin kimlik oluşumunda okul sürecinin önemli bir etkisi vardır. Zira gençler en fazla kültürleşme sürecini bu okul yılları esnasında yaşarlar. Gençler yavaş yavaş aldıkları eğitimin etkisiyle ve başka kültürlerle etkileşim sayesinde ailelerinden aldıkları ve ait oldukları geleneksel etnik kültürleri de tamamen terk etmeden yeni bir çatı kimlik oluşturmaya başlarlar.

Bu durumda sosyal aktör olan göçmenlere kimlik geliştirme stratejisini belirlerken büyük sorumluluklar düşmektedir. Özet olarak, kimlik edinme süreci tüm iç ve dış faktörlerin müzakeresiyle oluşan, zamanla değişebilen ve gelişebilen uzlaşmacı bir ürün olmalıdır.

Karşılıklı anlayış ilkesine dayalı uzlaşmacı ve kucaklayıcı tutum göçmenlerin yeni yer kimliği<sup>4</sup> oluşturmalarına yardımcı olacak ve buldukları topluma ve ülkeye aidiyet duygularını daha da pekiştirecektir. Neticede göçmenler sadece coğrafi olarak bir mekâna yerleşmezler aynı zamanda sosyal, kültürel, dilsel, ekonomik olarak da çevreleriyle bütünleşmek ve yeni bir mekân kimliği oluşturmak isterler.

Zaten Hopkins ve Dixon'a (2006) göre üst kimlik olan ulusal kimlikler de ancak ve ancak daha büyük çapta mekân kimliklerin oluşmasıyla, kültürel entegrasyon stratejisinin geliştirilmesiyle ve ortak bir dilin kullanılmasıyla teşekkül edebilir. Ülkeye olan aidiyet ve bağlılık duygusu da bu şekilde mahalli idarelerin kültürleşme sorumluluklarını yerine getirmesiyle hâsıl olabilir.

#### 2.2.5 Anadil kaybı sorunu

Fransızca konuşmayı tercih eden gençlere 'Niçin Fransızca konuşmayı tercih ediyorsunuz?' diye sorulduğunda anlamlı cevaplar alınmaktadır. Fransızca konuşmayı tercih edenler 'kendimizi Fransızca daha iyi ifade ediyoruz', 'Fransızca daha rahat ve kolay geliyor', 'Türkçemiz pek iyi değil, hata yapınca dalga geçiyorlar' gibi pek çok gerekçe ile niçin Fransızcanın yoğun şekilde kullanılan baskın bir dil olduğunu açıklamaktadır.

Bütün bu sonuçlardan şu gerçek ortaya çıkmaktadır: Türkçe dar bir alanda kullanılabilir. Gençlerle yapılan mülakat sonuçlarında görüldüğü gibi, gençler artan oranda Fransızca konuşma eğilimindedir ve veriler Türk gençlerin Türkçelerinin gittikçe zayıfladığının en bariz göstergesidir.

Giles ve arkadaşları, Bourhis ve Taylor (1977) bir dilin yaşatılıp yaşatılmamasını yani akıbetinin ne olacağını üç önemli faktöre bağlamaktadır. Birinci faktörü dilin ekonomik, sosyal ve dilbilimsel gücü oluşturmaktadır. İkinci faktörü belirleyen ise dili konuşanların sayısı, coğrafi dağılımı, doğum oranı ve

<sup>4</sup> Fabien Agneray (Interne de Psychiatrie)<sup>a,\*</sup>, Serge Tisseron (Psychiatre, Docteur en Psychologie, Habilité à diriger des recherches)<sup>b</sup>, Christian Mille (Professeur des universités et praticien hospitalier en pédopsychiatrie)<sup>c</sup>, Michel Wawrzyniak (Professeur de psychologie)<sup>d</sup>, Silke Schauder (Professeure de psychologie), *L'habitat et ses liens avec le psychisme : aspects psychopathologiques et cliniques de l'attachement à l'habitat*, Evolution psychiatrique, 2013.

içinde bulunduğu topluluktan birisiyle evlenme oranı gibi unsurlardır. Üçüncü faktörde ise medya, yasalar, okul, iş piyasası, kültür ve din gibi unsurlar yer almaktadır. Bu kıstaslar Türkçenin Fransa'da nasıl yaşatılabileceğine, nasıl daha dinamik hale getirilebileceğine ve dil-kültür erozyonunun nasıl önüne geçilebileceğine dair önemli ipuçları vermektedir.

Sonuç olarak Türkçeye karşı daha olumlu bir tutum sergilenmesi ve Türkçenin geleceğinin teminat altına alınması ancak bu sayılan kriterlerde yer alan kültürel, ekonomik, sosyal, politik ve eğitimle ilgili tüm dinamiklerin harekete geçirilmesiyle mümkün olacaktır. Aksi takdirde Türk dili Fransızca gibi daha etkin diller karşısında güçsüz kalacaktır. Neticede Türkçenin kullanım alanları mutfak, anne-baba ve akraba ilişkileri gibi dar bir alana hapsedilecektir.

Özellikle çok kültürlü ve çok dilli yeni kuşaklarda anadilin itibarsızlaştırılması, miras kültürün hakir görülmesi ve ikinci plana atılması onların bilinç altında büyük bir hayal kırıklığına, güvensizliğe, psikolojik travmalara, utanma sendromuna, suçluluk duygusuna ve motivasyon eksikliğine sebep olmaktadır. Alzas ve Bretanya bölgesindeki dil kaybının yarattığı patolojik travmaları ilk inceleyen Profesör Jean-Jacques Kress, stres, aşırı kaygı, şiddet, umutsuzluk, alkolizm, uyuşturucu kullanımı ve hatta bazı intihar vakalarının bile dolaylı olarak dil yitimine bağlı olduğunu kanıtlamıştır. Özellikle "selektif mutizm" denen seçici dilsizlik sendromu suskun kalan göçmen çocuklarında sık raslanan dil vakalarından birisidir.

Bretanya'da yaşanan dil kaybının yarattığı marazi durumlar konusunda uzman olan Dr. Philippe Carrer (2007) dolaylı olarak bu bölgedeki aşırı intihar vakasını dil ve kültür erozyonuna bağlamaktadır. Psikiyatr J-J Kress (1985) anadil kullanılmadığında şu üç alanda ifade güçlüğü çekildiğini belirtmektedir: a-duygusal alanda yetersizlik, b- insanlar arası ilişkilerde başarısızlık c-bireysel duyarlılıktaki eksiklik.

Karmaşık bir olgu olan dil kaybı sorunu tek yönlü ve basit açıklamaların ötesinde sınırlandırmak bu olguyu körükleyen tüm iç ve dış etmenlerin neler olduğunun derinlemesine ele alınması ve irdelenmesiyle çözümlenebilecektir. Türk dilinin geleceği bu bilimsel verilere göre hazırlanacak etkili eğitim, kültür ve dil politikalarına bağlıdır. Aksi takdirde Türkçe pek çok erozyona uğramış göçmen dilleri gibi kültür(süz)leşmeye maruz kalmaya, yıllar geçtikçe unutulmaya ve nihayetinde tümüyle yitirmeye mahkûm olacaktır.

## 2.2.6 Aleksiti semptomu: Duygu körlüğü

Aleksiti semptomunda mustarip olan göçmenler, duyguların oldukça önemli olduğu sosyal ve kültürel ilişkilerde buldukları topluma, çevreye, ailelerine yabancı, hatta başka bir diyardan gelmiş izlenimi verirler. Bu dil kaybının yarattığı psikosomatik ve depresyon vakasını psikiyatrlar aleksitimi "alexithymie » olarak isimlendirmektedir. Bu kavram"duygular için söz yitimi" veya duygulara karşı "dilsizlik" olarak dilimize uyarlanmıştır. Bireylerin duygularını tanıma, ayırt etme, tasvir ve anlatım konusunda zorluk çekmesi olarak betimlenebilen aleksitimi, tanısı, klinik alanda ortaya çıkmış bir psikiyatri ve dilbilimsel psikoloji terminolojisidir. Duygusal sağırlık, körlük ve ahrazlık diye de anılan bu marazi durum kişilerin kendi ve diğer insanların hislerini algılama ve söze dökme yetisinden yoksun olma semptomudur. Göçmenlerin Fransız toplumu içinde yaşamasına rağmen hiçbir Fransız ile dil aracılığıyla iletişim kur(a)mayışları, sosyal etkileşim içinde bulunmaması yani kültürleşme ve bütünleşme sürecine girememesi onları duygusal körlüğe sürükler. Duygularını, düşüncelerini, neşelerini, üzüntülerini tek başına kimseyle paylaşmadan yaşayan göçmenler, giderek kendi duygularına karşı da sağırlaşırlar. Bu nedenle zaman içinde iç görü yetilerini de kaybetmeye başlarlar. O zaman da bu insanlar öfkeleriyle sevinçlerini ayırt edemez ve sözcüklere döküp ifade edemez hale gelirler. Yeterli ilgi görmeyen, yeterince sevilmeyen, dışlanan, kabul görmeyen bu göçmenler zamanla

kendisine ve yaşadığı topluma güvenini kaybeder ve duyarsızlaşır. Daha fazla duygu örselenmesi yaşamamak ve yaşadığı duygu travmalarıyla baş edebilmek için savunma mekanizması olarak duygu kepenklerini indirme, duygu dünyasına açılan kapılarını kapatma işlemine başvurur. İşte bu nedenle marjinalleşme stratejisine yönelir yani dünyaya, iletişime, kültürleşmeye, bütünleşmeye kısacası entegrasyona kapılarını kapatır. Duygu körlüğü semptomuna yakalanıp yakalanmadığını anlamak için dünya genelinde başvurulan Toronto Aleksitimi Skalası testinden yararlanılabilir.

İlginç olan husus ise aleksitimi rahatsızlığında ana dil faktörünün de önemli bir etken olmasıdır. Göçmen anadiline ne kadar az hâkim, kelime hazinesi ne kadar düşük, eğitim seviyesi ne kadar az ise göçmende aleksitimik semptom görülme ihtimali o kadar yüksek olacaktır. Çünkü insan duygularını anlatmaya yarayan ana dilini ne kadar iyi bilir, konuşursa o oranda duygularını ifade imkânı bulur, içe bakış melekesini geliştirir. Sonuç olarak aleksitimiden mustarip göçmenlerde eğitimsizlik, ana dilini konuşamama ve diğer kültürlerle etkileşime geçememe oldukça önemli bir sorundur.

## SONUÇ

Stéphane Boiron (2011) tezinde göçmenlerde şiddet başta olmak üzere pek çok psikolojik rahatsızlıkların sağlıklı entegrasyon stratejisi geliştirememeye bağlı olduğunu somut örneklerle kanıtlamıştır. Pierre BOQUEL (2010) makalesinde dil kaybının yarattığı marazi durumları ele almaktadır. Jacques Derrida ana dilini yitirmenin yarattığı hüznün verici patolojik durumu şu cümlesiyle en iyi şekilde özetlemektedir: « sadece bir dilim var ama maalesef bu dil de benim dilim değil » (Derrida, 1996).

Ayrıca Avrupa Birliği'nin yeni hiçbir koşul öne sürmeyen konuksever bir entegrasyon felsefesine ihtiyacı olduğunu da vurgulamaktadır çünkü bu misafirperver tutum Derrida'ya göre, “Avrupa, konukseverlik sorumluluğunu üstlenmelidir. Bu sorumluluk Avrupayı geçmişte ve şimdi olmadığı ve olamayacağı şeye kendini açmaya; yabancıları hoş karşılamaya; kendileriyle entegre etmeksizin farklılıklarını tanıma ve kabul etmeye; hem teori hem de pratikte, demokrasi ve Avrupa mirasını tahrip eden totaliter dogmatizmi eleştirmeye zorlar” (Derrida, 1993).

Nabokov, 1962 yılında verdiği bir mülakatta ana dilini terk etmeyle ilgili yaşadığı kişisel trajediyi şu şekilde dile getirmektedir: “Rusça nesir yazımından İngilizce yazıma geçme oldukça ıstıraplı bir durumdu. Sanki bir infilak sonrası yedi veya sekiz parmağınızı kaybetmişiniz de sonrasında yeniden nesneleri kullanmayı öğreniyormuşsunuz gibi zor bir durumdu” (Nabokov, 1973).

Beckett (1955) de pek çok çift dilli yazar gibi ana dil kaybının mutlaka psikolojik travmalar yaratacağını ve cezasız kalmayacağını dile getirmektedir. Bu nedenle eserlerindeki kişiler psikolojik derinlikten mahrum, sadece figürlerle veya sesle temsil edilen, yalnızlaşmış, iletişim sorunu yaşayan, sessizliğe mahkûm olmuş, duygusal dünyası zayıf, hayal dünyası kısır, ruhsuz, kişiliği ölmüş, kimliği parçalanmış gölge kişilerdir.

Uzmanlar anadilin bireyin cinsiyeti, ismi, siması gibi kişilerin kimliğini oluşturmada önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadırlar.

Sonuç olarak göçmenlerin kültürsüzleşme dilsizleşme stratejileri ile pek çok marazi durumları ile yaşadıkları uyum sorunsalı arasında sıkı bir korelasyonun mevcut olduğunu belirtmek gerekir.

## KAYNAKÇA

- Akıncı, M. A. (2014). Fransa'daki Türk Göçmenlerinin Etnik ve Dinî Kimlik Algıları. *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 70, 22-58.
- Beckett, S. (1955). *Nouvelles et textes pour rien* (L'expulsé – le calmant – la fin –textes pour rien). Paris: Minuit.
- Berry, J. (1980). *Acculturation framework*.
- Boquel, P. (2010). Violence linguistique et pathologie, Psychosomatique Relationnelle de la réduction linguistique in : *Conflits sociolinguistiques, mémoire et pathologies*, Revue Esprit&Corps, Vol.2, Automne.
- Carrer, P. (2007). *Ethnopsychiatrie en Bretagne, Nouvelles études*, Edit. Coop Breizh, Spézet.
- Clanet, C. (1990). *L'interculturel: introduction aux approches interculturelles en éducation et en sciences humaines*. Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.
- D'Iribarne, P. (2004). Du rapport à l'autre, les singularités françaises dans l'intégration des immigrés. *Dans Le Débat* 129, mars-avril, Gallimard, 123 - 135.
- Derrida, J. (1993). *Aporias*. T. Dutoit (Çev.). California: Stanford University Press.
- Derrida, J. (1996). Je n'ai qu'une langue et ce n'est pas la mienne. *Le Monolinguisme de l'autre ou la prothèse d'origine*, Galilée, Paris.
- Esser, H. (2000). Integration and Ethnic Stratification. Hartmut Esser et al. (Eds.), *Towards Emerging Ethnic Classes in Europe? Volume 1 Workshop Proceedings, Project Conclusions, Integration and Ethnic Stratification, Ethnic Economy and Social Exclusion*. Weinheim: Freudenberg Stiftung GmbH.
- Guy, H. (1993). *L'Europe des Ethnies*, (3. baskı), Bruxelles, Bruylant, Paris: L.G.D.J.
- Hopkins, N. ve Dixon, J. (2006). Space, place, and identity: Issues for political psychology. *Political Psychology*, 27(2), 173-185.
- Kaya, A. (2008). Fransa-Türkleri: Cumhuriyetçi entegrasyon modelinin eleştirisi. D. Danış ve V. İrtiş, (Ed.), *Entegrasyonun ötesinde: Türkiye'den Fransa'ya göç ve göçmenlik halleri içinde* (54). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 210, Göç Çalışmaları 8.
- Kress, J. J. (1985). Pathologie de la disparition des langues minoritaires, une perte sans élaboration subjective. *Psychologie médicale*, Vil.16- N°8.
- Kress, J. J. (2001). *De la langue à l'émotion, histoire d'un traumatisme collectif*, <http://www.espace-sciences.org/science/10065-sciences-ouest/20114-Annee-2001/10128-179/10346-dossier-du-mois/11423-etre-breton-88aa.html?/11430-de-la-langue-a-l-emotion>.
- Maalouf, A. (1998). *Les identités meurtrières*.
- Nabokov, V. (1973). *Strong opinions*. New York – St. Louis – San Francisco – Toronto: McGraw-Hill Book Company.
- Petek, G. (2008). Türkiye kökenli göçmenlerin Fransa'da siyasi katılımı ve temsiliyeti. D. Danış ve V. İrtiş, (Ed.). *Entegrasyonun ötesinde: Türkiye'den Fransa'ya göç ve göçmenlik halleri içinde* (73-90). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 210, Göç Çalışmaları 8.

- Tapia, D. S. (2003). *Les migrations turques vers l'europe: tendances recentes*, 20 Ekim 2012, [http://www.oriv-alsace.org/wp-content/uploads/oriv\\_actes\\_conference\\_migrations\\_turques.pdf](http://www.oriv-alsace.org/wp-content/uploads/oriv_actes_conference_migrations_turques.pdf).
- Tribalat, M. (2002). Cultural assimilation of the immigrants and societal integration in France. *The International Scope Review*, 4(7), 134-140.
- Vasquez, A. (1984). Les implications idéologiques du concept d'acculturation. *Cahiers de sociologie économique et culturelle*. 1, 83-121.